

**Erken Çocukluk Döneminde
Sosyal Duygusal Öğrenme
Temelli Değerler Eğitimi**

Öğr. Gör. Selvanur Çapçı

ARAŞTIRMA RAPORLARI - 11

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE SOSYAL DUYGUSAL ÖĞRENME TEMELLİ DEĞERLER EĞİTİMİ

YEKDER Yayınları: 37
Araştırma Raporları: 12

Yayın Yönetmeni
Hüseyin Türkan

Yazarlar
Öğr. Gör. Selvanur Çapçı

Editör
Ayten Nisa Genç

Son Okuma
Kevser Rabia Mumcuoğlu

Grafik Tasarım
Mustafa Ediz Altındış

E-ISBN
978-625-99996-8-5

© YEKDER Yayınları, 2023

YEKDER; ahlâkî ve manevî bakımdan tutarlı nesiller yetişmesinin, toplumumuzda kaliteli bir din eğitimi hizmeti verilmesine bağlı olduğu fikrinden hareketle, din eğitimi alanında özgün modeller ve materyaller üretilmesine ve nitelikli din eğitimcilerinin yetişmesine katkı sağlamayı kendine gaye edinen bir sivil toplum kuruluşudur.

© Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz. Erken Çocukluk Döneminde Sosyal Duygusal Öğrenme Temelli Değerler Eğitimi Raporu Öğr. Gör. Selvanur Çapçı tarafından yürütülen araştırma neticesinde kaleme alınmıştır. Raporda belirtilen görüşler yazara aittir ve YEKDER Yaygın Eğitim ve Kültür Derneği'nin bağlayıcılığı yoktur.

Sultantepe Mh. Cumhuriyet Cd. No: 39/2
Fıstıkağacı İş Merkezi, Üsküdar/İstanbul

+90 216 460 25 50 yekder.org.tr bilgi@yekder.org.tr
[yaginegitimvekulturdernegi](http://www.yaginegitimvekulturdernegi.org.tr) [yekderresmi](https://www.yekderresmi.org.tr) [yekderofficial](https://www.yekderofficial.org.tr)

ÖZET

Erken çocukluk dönemi, gelişimin en hızlı dönemlerinden birine karşılık gelmektedir ve yaşamın ilk yıllarında gelişimin bütüncül şekilde desteklenmesi gerekmektedir. İlk yıllarda diğer gelişim alanları gibi sosyal duygusal alanda da deneyim kazanan çocukların bu kazanımları yaşamının sonraki yıllarına aktardığı kapsamlı araştırmalar ile kanıtlanmıştır. Çocukların kendisi ve diğer bireylerle olan ilişkilerinin tümünü kapsayan sosyal duygusal gelişimin desteklenmesi için ortaya koyulan kuram ve yaklaşımların uygulamaya aktararak eğitim süreçlerine dâhil edilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda ön plana çıkan sosyal duygusal öğrenme (SDÖ) kavramı, temelde bireyin kendinin ve diğerlerinin farkında olmasından başlayarak, bu farkındalık ile diğer bireyler ve toplumun farklı öğeleriyle etkileşiminin desteklenmesi olarak tanımlanmaktadır. SDÖ kapsamında geliştirilen farklı program ve öğrenme süreçleri bulunmaktadır. Tüm bu kuramsal çerçeve ve program örneklerinde temelde beş becerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu beş beceri öz farkındalık, öz yönetim, sosyal farkındalık, ilişki kurma ve sorumlu karar alma becerileridir. Bu temel beceriler çocuğun ailesinin, öğretmeninin, akranlarının, okul ortamının, çevresinin ve toplumun genelinde etkisinde gelişmektedir. Erken çocukluk döneminde SDÖ becerileri özellikle aile ve okulun tüm öğeleriyle birlikte yürütülecek uygulama süreçleri ile desteklenmelidir. SDÖ süreçlerinin diğer bireyler ve bu ilişkilerle birlikte ele alınması, sosyal aktör olarak tanımlanan değerlere bu süreçte yer verilmesini gerekli kılmaktadır. Değerler, bireylerin ve toplumun durum ve olaylar karşısındaki eğilimini açıklamak için kullanılmaktadır. Doğru ve makul olanı tercih etmede kavramsal bir çerçeve çizmektedir. Bu kapsamda SDÖ becerilerinin açıkladığı, ilk olarak kendine yönelik farkındalık oluşturma ve devamında ise diğerleri ile etkileşimlerde gelişimsel beklentileri karşılayabilme süreçleri değerlerle doğrudan ilişkilidir. Son yıllarda değerlere ilişkin çalışmaların yaygınlaştırıldığı, değerlerin farklı kavramlar ve değişkenlerle birlikte tartışıldığı görülmektedir. Literatürde SDÖ ve değer eğitiminin dolaylı yollarla, ortak kavramlar üzerinden ele alındığı ancak bütüncül olarak çalışılmadığı görülmektedir. Bu kapsamda mevcut çalışma, SDÖ süreçleri ile değer eğitiminin kuramsal olarak ilişkilendirilmesi, ilgili literatürde yer alan program ve modellerle desteklenmesi, uygulamaya dair örnekler ve öneriler sunulması amacıyla oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Erken çocukluk eğitimi, sosyal duygusal öğrenme, değerler eğitimi

YAZAR HAKKINDA

Öğr. Gör. Selvanur ÇAPÇI, Okul Öncesi Eğitimi alanında lisansını 2018 yılında ve yüksek lisansını 2020 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde tamamladı. Yüksek lisans tezini "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çok Kültürlü Yeterlik Algıları ve Çok Kültürlü Eğitim Uygulamaları" üzerine gerçekleştirdi. Çocuk, gençlik ve yetişkin alanlarında ulusal ve uluslararası gönüllülük çalışmaları, proje koordinatörlükleri yaptı. Çocuk edebiyatı, çocuk kütüphaneciliği, çok kültürlü eğitim yaklaşımları, erken çocukluk eğitiminde kalite, informal öğrenme alanlarında çalışmaları bulunmaktadır. Halen Ankara Üniversitesi'nde doktora eğitimine devam etmekte ve okul öncesi dönem çocuklarının sosyal duygusal gelişimini desteklemeye yönelik çalışmalar yürütmektedir. İstanbul Kültür Üniversitesi Çocuk Gelişimi bölümünde öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Giriş

21. yüzyılda dünya üzerindeki toplumsal değişimler, eğitim sistemlerinin ve bireylerden beklenen becerilerin değişmesine neden olmuştur. Bilginin ve bilgiye ulaşmanın önemli olduğu günümüz dünyasında teknolojinin ve bireyselleşmenin doğurduğu olumsuz sonuçlar yaşam becerileri ile ilişkilendirilen sosyal ve duygusal gelişime ilişkin becerileri daha önemli bir hale getirmiştir (Cansoy, 2018; Harari, 2018). Bu kapsamda Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü'nün (Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2018), bireyin kazanması gereken yetkinlikleri bilgi, beceri ve tutum-değerler boyutları etrafında toplamaktadır. Bilgi, bir konu hakkında öğrenilen ve öğretilen her şeyi kapsarken, beceri ise bu bilgiyi uygulamaya aktarabilmek olarak tanımlanır. Tutum; düşünce, duygu ve davranış eğilimlerinin bütünleştirilmesi olarak açıklanmakta ve belirli durumları diğerlerine tercih etme eğilimi olarak tanımlanan değerlerle (Erdem, 2003) aynı boyut altında ele alınmıştır. Bu başlıkların beceri boyutunda, sosyal duygusal beceriler ve uygulamaya yönelik süreçlere özellikle yer verilmektedir. Tutum ve değerlerin ayrı bir boyut olarak ele alınması ise günümüzde sosyal

duygusal gelişim ve değerlerin yaşam süreçlerindeki yerini bir kez daha hatırlatmaktadır.

Sosyal duygusal öğrenme (SDÖ) kavramı bu becerilerin tartışıldığı 20. yüzyıl sonlarında ele alınmaya başlamıştır. Goleman'ın 1995 yılında ortaya attığı standart bilişsel zekâ ve akıl tanımının karşısında konumlandığı ve "zeki olmanın başka bir türü" olarak tanımladığı "duygusal zekâ (emotional intelligence)"nın, bireyin yaşantısındaki önemi, sosyal duygusal öğrenmenin temelini oluşturmuştur. Bireyin dürtülerini kontrol edebilmesi, ruh halini düzenleyebilmesi, stres ve çatışma durumlarının yönetilmesi, empati kurabilmesi, kendisinin ve kendisi dışındakilerin duygularını anlayabilmesi gibi becerileri içeren duygusal zekâ (Goleman, 2007), temelde bireyin ve toplumun sahip olduğu değerlerle bir arada ele alınabilmektedir. Dolayısıyla SDÖ ve değerlerin kavramsal olarak iç içe olduğu ve ortak bir uygulama alanına sahip olduğu söylenebilir.

Öğrenme sürecinin yaşamın ilk yıllarından itibaren başladığı ve erken dönemde verilecek nitelikli eğitimin, çocuğun yaşantısını uzun vadede etkilediği bilinmektedir. Küçük yaşlarda edinilen sosyal deneyimler; bireyin topluma karşı bakış açısını, değer edinimini, diğerleri ile etkileşimini belirleyici niteliktedir.

Yapılan araştırmalar 18 aylık bebeklerin ebeveynlerine yardım etme girişiminde bulunduğu, 3-5 yaş aralığında sevgi, sorumluluk, dostluk, dürüstlük gibi temel değerleri edinecek resimlerine ve oyunlarına aktardıklarını göstermektedir. Bu nedenle erken çocukluk döneminde değer temelli eğitim süreçlerinin, çocuğun başta sosyal gelişimi olmak üzere çok yönlü gelişim ve eğitimine katkı sunması beklenmektedir (Sapsağlam, 2020).

Mevcut çalışmada SDÖ ve değerlerin bütüncül şekilde ele alınması ve SDÖ yaklaşımının değer eğitiminde kullanımına ilişkin bir öneri sunulması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda SDÖ ve değerlere dair farklı kuram ve yaklaşımları içinde barındıran literatür bilgisi ve verilerek uygulama örnekleri sunulmuş; alan araştırmacıları, öğretmenler ve aileler için önerilerde bulunulmuştur.

Sosyal Duygusal Öğrenme

SDÖ, erken çocukluk eğitiminde sosyal ve duygusal gelişime bağlı becerilerin tamamını kapsayan öğrenme sürecini desteklemektedir. Çocuğun ya da bireyin kendini tanımasından ve kimlik gelişiminden başlayan bu süreç; duygularını tanıma ve ifade etme, kendi için hedef oluşturma, stresi ve kaygıyı yönetebilme, fiziksel ve ruhsal sağlığı koruma, iletişim ve iş birliği kurma, problem çözme ve düşünme süreçlerinin tümünü ve daha da genişletilebilir becerileri kapsamaktadır (Göl-Güven, 2021). Gelişimin bütüncüllüğü göz önünde bulundurulduğunda sosyal duygusal gelişim dışındaki diğer gelişim alanlarından tamamen ayrılamayacağı da dikkate alınmalıdır. (Bacanlı, 2015).

SDÖ becerilerinin uygulamaya dönüştürül-

mesi ve program geliştirme süreci, ilişkili kuramların çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Sistem kuramları, sosyal öğrenme kuramları, gelişim kuramları, bilgi işleme kuramları, bağlanma kuramı gibi sosyal, duygusal ve bilişsel süreçleri ele alan kuramlar, SDÖ'nün kuramsal temellendirmesinde ele alınan başlıca kuramlardır.

Sistem kuramları, çevrenin özelliklerinin davranışlara ve gelişime etkisi üzerine yoğunlaşan kuramlardır. Bireyin davranışlarında ve gelişiminde bireysel özelliklerinin yanında; ailesinin, yakın çevresinde zamanla ilişki kurduğu diğerlerinin, okula başlamasıyla birlikte öğretmenlerinin, akranlarının, okul yönetiminin ve okulda oluşturulan imkânların etkili olduğu kabul edilir. Aile sistemleri kuramı ve ekolojik sistemler kuramı başta olmak üzere birçok sistem kuramı öğrenme süreçlerinin çok yönlülüğüne dikkat çeker. Bu nedenle SDÖ becerilerinin geliştirilmesinde çocuğun çevresinde bulunanların etkisi ilgili kuramlar çerçevesinde tartışılmaktadır (Bronfenbrenner, 1979; Brackett, Elbertson ve Rivers, 2015).

Sosyal öğrenme kuramları, öğrenme sürecinde sosyal ilişkilerin etkililiğini ele alır. Bu nedenle sosyal öğrenme kuramları, SDÖ'nün uygulama boyutuna yön veren kuramlardır. Özellikle Bandura'nın sosyal öğrenmeye ilişkin görüşleri ve gerçekleştirdiği ampirik çalışmalar bireyin doğrudan deneyimleyerek öğrenmesinin yanında başkasının davranışlarını ve bu davranışların sonuçlarını gözlemleyerek de öğrenmeyi gerçekleştirdiğini kanıtlamıştır. Bu çalışmalar sonucu gözlem, model alma, taklit, öz yeterlik ve öz düzenleme kavramları ve bireyin davranış edinmede çevresiyle etkileşiminin etkililiği temellendirilmiştir (Bandura, 1971; Senemoğlu, 2018).

Gelişim kuramları, bireyin gelişiminin çok yönlülüğü üzerine odaklanır. Yaş, kültürel özellikler ve bireysel farklılıklar gelişimde etkili faktörlerdir. Bunun yanında farklı gelişim alanlarının belirli yaş aralıklarında öğrenmeye karşı duyarlılığının değişiklik göstermesi ve erken dönemde öğrenmelerin kalıcılığı (Bredenkamp, 2015), SDÖ uygulamalarının bu özellikler dikkate alınarak düzenlenmesinde etkili olmuştur. Sosyal ilişkilerin başlatılması, sürdürülmesi; duyguların tanımlanması ve düzenlenmesi gibi başlıklar gelişimsel bir hazır bulunuşluk ile açıklanır. Örneğin bağlanma kuramının da temelde ele aldığı, başta doğumdan sonra ilk bakım veren ile kurulan ilişkiler olmak üzere, bebeklikte başlayan diğerleri ile sosyal etkileşime girme süreci bireyin yaşamının sonraki dönemlerindeki sosyal ilişkilerini etkilemektedir (Küçükdoğan ve Keleş, 2019). Bunun gibi gelişimsel süreçler SDÖ programlarının geliştirilmesinde ve uygulamaların ampirik çalışmalar ile belirlenmiş gelişim evrelerine göre düzenlenmesinde rol oynamıştır.

Bilgi işleme kuramları, öğrenmeyi çevresel uyarıcıların belirli bir bilişsel süreçten geçtikten sonra davranış olarak çıktılara dönüştürülmesi süreci olarak açıklamaktadır. Bu yaklaşıma dayanarak geliştirilen öğrenme süreçlerinde bireylerin bebeklik döneminden itibaren bilgiyi yapılandırmaya ilişkin belirli hazır bulunuşluklarının ve motivasyonlarının olduğu dikkate alınmaktadır. Bu nedenle sosyal duygusal gelişim bağlamında sosyal ipuçlarını yorumlama, problemleri tespit etme, değerlendirme, tahmin yürütme, çözüm yolu geliştirme gibi bilişsel süreçler ele alınmaktadır (Brackett ve diğer., 2015; Senemoğlu, 2015).

İlgili kuramlara ek olarak, SDÖ kapsamında ele alınan kavramlar öğrenme sürecinin daha nitelikli şekilde planlanmasını sağlamaktadır. Sosyal olgunluk, sosyal görev, sosyal beceri, sosyal yeterlik, sosyal fobi kavramları; sosyal davranışları daha anlaşılır kılmaktadır. Sosyal olgunluk, bireyin sosyal açıdan gelişim düzeyine uygun davranış göstermesini, diğerlerinin duygu, istek ve düşüncelerini göz önünde bulundurabilmesini ifade eder. Sosyal beceri, sosyal ilişkileri başlatan, devam ettiren, sorunların çözümünde destek sağlayan sözel ya da sözel olmayan davranışlar olarak tanımlanır. Sosyal yeterlik, bireyin diğerleri ile etkileşiminde edindiği sosyal becerileri uygun ve etkin şekilde kullanabilmesidir. Bu noktada sosyal bir görev üstlenen birey/çocuk yeterliğini görev esnasında kullanabilmelidir. Örneğin bir çatışmanın çözülmesi, iş birliği yapma gibi. Sosyal fobi, bireyin diğerlerinin karşısında yaşadığı yoğun korku ve endişe hali olarak tanımlanır. Olumsuz değerlendirilme korkusu olarak da açıklanan bu süreçte sosyal ortamlarda rahatsızlık ve sıkıntı duyma hali baskın gelir. SDÖ sürecinin doğru şekilde planlanması sosyal fobiyi en aza indirecektir (Dilbaz, 1997; Göl-Güven, 2021; Ömeroğlu ve diğer., 2014; Tuncer ve Arslan, 2020).

SDÖ için bir diğer önemli başlık ise öğrenme sürecinde ailenin ve okulun etkililiğidir. SDÖ'nün öğrenilebilir ve öğretilebilir, bebeklik döneminden itibaren tüm yaş aralıkları için uygulanabilir olması ailenin ve okulun aktör olarak öğrenme sürecinde var olacağını göstermektedir.

Aile ve çocuk aynı sistem içinde birbirini geliştiren iki öğedir. İlgili kuramlar ve kavramlar çerçevesinde ele alacak olursak, çocukların ilk sosyal öğrenme ortamı evdir. Anne-babanın

ilişkisi, davranışları, tutumları çocukların diğerleri ile sosyal etkileşimlerini yönlendirici faktörlerdir. Bu nedenle ailenin çocuklarıyla ilgili gelişimsel bilgi edinmeleri beklenmektedir. Yapılan çalışmalar, ailelerin sosyal duygusal öğrenmeye ilişkin bir tutuma sahip olduğunu; ancak bunun duygu öğreniminde, sosyalleşme davranışlarında, ilişkilerde ve tutumlarda farklılaşmalar gösterdiğini ortaya koymaktadır (İşbitiren, 2021). Çocuklarıyla etkili dinleme, açık iletişim, duygusal yakınlık kurabilen aileler sosyal duygusal öğrenmeye daha olumlu katkı sağlamaktadır. Bu olumlu iletişim süreçleri birlikte geçirilecek kaliteli zaman, oyun oynamak ve çeşitli sosyal etkinlikler ile desteklenmelidir. Erken dönemde kurulacak olumlu ilişkilerin çocuğun hayatına kısa ve uzun vadede olumlu etkisi bulunmaktadır (Bornstein, 2015; Roopnarine ve Jin, 2012).

SDÖ'de bir başka önemli paydaş ise okul ve öğretmenlerdir. Okul ortamında eğitimin başaktörü olan öğretmenlerin sosyal ve duygusal yeterlikleri SDÖ'nün okul ortamına yansıtılmasında en önemli unsurdur. Öğretmenlerin bu alandaki bilgisi, inançları ve değerleri, bunu sınıf ortamına yansıtmaları, bu açıdan kendilerini geliştirmeleri nitelikli SDÖ ortamları oluşturulmasını sağlayacaktır (Durlak ve diğer., 2015; Özkara, 2021). Okullarda uygulanacak eğitim içeriğinde öncelikle çocuğu dinleme, anlama ve desteklemeye ilişkin bilişsel ve duygu odaklı çalışmaların yapılmasının etkili olduğu görülmüştür. Olumlu sınıf ikliminin oluşturulması başta olmak üzere çocukların öğretmenleri ve akranları ile ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar SDÖ için temel başlıkları oluşturmaktadır. Buna ek olarak duygu düzenleme, problem çözme, çocuklara yeteneklerini ortaya çıkartacak ortam oluşturma, ifade becerilerini geliştirme ve bunu

duygular üzerinden yapma gibi etkinliklerin yaygınlaştırılması; küçük yaşlarda uygun materyaller ile somut örnekler sunulması öğrenme ortamını daha nitelikli hale getirecektir (CASEL, 2023; Özkara, 2021).

Erken yaşta eğitim planlamalarında ailenin sürece dâhil edildiği katılım çalışmalarına SDÖ sürecinde de önem verilmektedir. Ailenin katılımcı tutumu, eğitim süreçleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmalarını, kendi gelişimlerini de sağlayacak ve çocukların bütüncül gelişimlerini destekleyecektir. Bu nedenle uygulanan bir SDÖ programında ve etkinliklerinde aile katılımı muhakkak ele alınmalıdır (Bayındır, 2021).

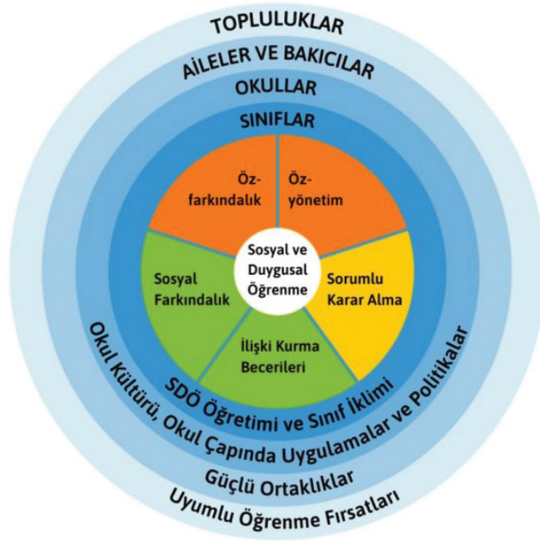
Sosyal Duygusal Öğrenmede CASEL Modeli

SDÖ'ye yönelik çalışmalar 1990'lı yıllarda kavramsallaştırma ile başlamıştır ve günümüzde uygulanmaya devam eden programlar ile yaygınlaştırılmaktadır. CASEL (Collaborative for Academic, Social and Emotional Learning-Akademik, Sosyal ve Duygusal Öğrenme İş Birliği) bu çalışmalar çerçevesinde, 1994 yılında, "duygusal zekâ" kavramını ortaya atan Goleman'ın da içinde bulunduğu 16 akademisyen tarafından kurulmuştur. Kurulduğu ilk günden itibaren geniş çaplı araştırmalar sürdüren CASEL, erken çocukluk döneminden başlayarak tüm eğitim kademelerinde SDÖ'ye ilişkin programların etkililiğini ölçmüş ve etkililiği kanıtlanmış programları eğitimcilerle paylaşmıştır (CASEL, 2023). 2020 yılında daha önce belirledikleri tanımı güncelleyen CASEL çalışmacıları SDÖ'yü şu şekilde tanımlamaktadır:

"Çocukların ve yetişkinlerin duygularını yönet-

mek, bireysel ve kolektif hedeflere ulaşmak, başkaları için duygudaşlık hissedebilmek ve göstermek, destekleyici ilişkiler kurmak ve muhafaza etmek, başkalarını önemseyen ve sorumlu kararlar vermek, sağlıklı kimlikler geliştirmek için gerekli olan bilgi, tutum ve becerileri edinme ve etkili bir şekilde uygulama süreçleri”

CASEL yaklaşık 30 yıllık çalışmalarının sonucunda oluşturduğu SDÖ modelini alanda çalışan akademisyenler, eğitimciler, aileler ve ilgililer ile paylaşmaktadır. İlgili SDÖ Modeli Şekil.1’de yer almaktadır. Temelde geliştirilmesi gereken beş beceriye odaklanan model bireyin dışında kalan aile, okul, kültür gibi faktörleri SDÖ’yü etkileyen öğeler olarak ele almaktadır. Bu nedenle SDÖ’ye yönelik geliştirilecek bir programda dairede yer alan tüm öğelerin dikkate alınması önerilmektedir (CASEL, 2023b).

Şekil 1. CASEL SDÖ modeli

Bu kısımda, CASEL’in temelde ele aldığı beş beceri ve içeriğinde gerçekleştirilebilecek uygulamalardan bahsedilecektir.

Öz farkındalık, bireyin duygularını, değerleri-

ni, düşüncelerini, bunların ortama göre nasıl etkilendiğini anlayabilme kabiliyeti olarak tanımlanmaktadır. Bu şekilde sağlam temellenendirilmiş bir güven ve amaç duygusu ile birey güçlü yönlerini tanıma kapasitesi geliştirir. Öz farkındalık süreçleri şu şekilde ele alınmaktadır:

- Kişisel ve sosyal kimliğin bütünleştirilmesi
- Kişisel, kültürel ve dil varlığını tanımlama
- Kendinin ve başkalarının duyguları tanıma
- Doğruluk ve dürüstlük gösterme
- Duyguları, değerleri ve düşünceleri birbiriyle bütünleştirme
- Ön yargıları inceleme
- Öz yeterliği deneyimleme
- Gelişim zihniyetine sahip olma
- İlgili alanları ve amaç duygusu geliştirme

Öz yönetim, kişinin farklı durumlarda duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını etkili şekilde yönetebilme, amaç ve arzularına ulaşabilme becerisi olarak tanımlanmaktadır. Hazzı erteleme, stresi yönetme, kişisel ve toplu hedeflere ulaşmak için motivasyonu ve eylemlilik (agency) hissetme kişinin öz yönetim becerileri arasında yer almaktadır. Buna ek olarak;

- Duyguları yönetme,
- Stres yönetim stratejilerini tanımlama ve kullanma,
- Öz disiplin ve öz motivasyonu sergileyebilme,
- Kişisel ve toplu hedefler belirleme,
- Planlama ve organizasyon becerilerini kullanma,
- İnisiyatif alma cesaretini gösterme,
- Kişisel ve toplu eylemliliği gösterme bu başlık altında ele alınan önemli alt başlıklarıdır.

Sosyal farkındalık, diğerlerinin bakış açılarını anlayabilme ve empati kurabilme olarak açıklanır. Diğerleri farklı kültürlerden, geçmişlerden ve çevrelerden geliyor olabilir ancak bu gibi farklılıkları gözetmeden şefkat duyabilmek önemlidir. Geniş bir tarihsel ve sosyal norma sahip olan bir topluluğa karşı şefkat duyabilmenin yanında ailede, okulda ve topluluk içinde sunulan kaynakların ve desteklerin farkına varabilme durumu da sosyal farkındalık kapsamında ele alınmaktadır. Bu kapsamda şu alt başlıklara değinilmektedir:

- Başkalarının bakış açılarını anlama,
- Başkalarındaki güçlü yönlerin farkına varma,
- Empati ve şefkat gösterme,
- Başkalarının duygularına ilgi gösterme,
- Minnettarlığı anlamak ve ifade etme,
- Çeşitli sosyal normları tanımlama,
- Durumsal talepleri ve fırsatları tanıma,
- Organizasyonların ve sistemlerin davranış üzerindeki etkilerini anlama.

İlişki kurma becerileri; sağlıklı destekleyici ilişkiler kurma, sürdürme, farklı kişiler, gruplar ve ortamlarda bunu devam ettirebilme becerisidir. İlişki kurma becerilerinde dinleme, etkileşime kurma, iş birliği yapma, sorun çözme girişiminde bulunma, sosyokültürel fırsatları kullanabilme, gerektiğinde liderlik yapabilme ve yönlendirebilme gibi beceriler ele alınmaktadır:

- Etkili iletişim kurma,
- Olumlu ilişkiler geliştirme,
- Kültürel yeterliliğin gösterilmesi,
- Takım çalışması ve işbirlikçi problem çözme uygulamaları yapma,
- Çatışmaları yapıcı bir şekilde çözme,
- Olumsuz sosyal baskıya direnme,

- Gruplarda liderlik gösterme,
- Gerektiğinde destek ve yardım isteme veya teklif etme,
- Başkalarının haklarını savunma bu becerinin alt başlıkları olarak ele alınmaktadır.

Sorumlu karar verme ise farklı durumlarda kişisel davranışlar ve sosyal etkileşimler ile ilgili özenli ve yapıcı seçimler yapma becerisi olarak tanımlanmaktadır. Alt başlıkları ise şu şekildedir:

- Merak ve açık fikirlilik gösterme,
- Bilgiyi, verileri ve olguları analiz ettikten sonra mantıklı bir karara nasıl varılacağını öğrenme,
- Kişisel ve toplumsal sorunlara çözüm bulma,
- Birinin eylemlerinin sonuçlarını öngörme ve değerlendirme,
- Eleştirel düşünme becerilerinin hem okul içinde hem de okul dışında ne kadar yararlı olduğunun farkına varma,
- Kişisel refahı, aile ve toplum refahını geliştirmede kişinin rolünü yansıtma,
- Kişisel, kişilerarası, toplumsal ve kurumsal etkilerin değerlendirilmesi.

CASEL Modeli, bir program önerisi sunmakta ve ailede, sınıfta ve toplum genelinde uyarlanabilecek temel başlıkları içermektedir. Bunun yanında uluslararası alanda gerçekleştirdikleri eğitim çalışmaları ile SDÖ'nün felsefe olarak yaygınlaştırılmasını hedef edinmişlerdir.

Değer Kavramı ve Değerler Eğitimi

Değer; felsefe, sosyoloji, psikoloji başta olmak üzere sosyal bilimler ve fen bilimlerinde farklı bakış açılarıyla ele alınan ve bu nedenle süb-

jektif denilemeyecek kadar çok tanımlamaya sahip bir kavramdır. Değerler, davranış tarzları ve yaşam amaçları ile ilgili "inanç"ların sürekli organizasyonu (Rokeach, 1973; akt. Karaba-ba, 2019); belirli durumları diğerlerine tercih edilmesine yönelik "eğilim" (Hofstede, 1980); bir şeyin arzu edilebilir ya da edilemez olması "inancı" (Güngör, 1998) olarak tanımlanmaktadır. Bunun dışında farklı tanımlamalar değeri bireyin seçtiği davranışta, durumları ve kişileri değerlendirmesinde ve davranışlarını açıklanmasında ona yardımcı olan sosyal aktör (Schwartz, 1999) olarak ele almaktadır. Soyut bir kavram olarak değerler bireyin davranışları üzerinde denetim sağlama görevi üstlenir. Dışsal ve içsel kontrol sistemini denge tutar (Sapsağlam, 2020).

Değere ilişkin ortaya koyulan tanımlar, soyut bir boyutu ele almasının yanında değerlerin davranış boyutunun yani somut olarak gözlemlenebileceğimiz bir çıktısının da olduğunu

için özveride bulunmasının gerekliliğine vurgu yapar. İki farklı bakış açısı sunan tanımlar, değerlerin öz denetimi ve toplumsal düzeni sağladığına ilişkin çıkarımda bulunmamızı sağlamaktadır (akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2020).

Mevcut kavramsal görüşlerin yanında değere ilişkin geliştirilen yaklaşımlar ve kuramlar, dünya üzerindeki toplulukların ve bireylerin bir olayı ve durumu yorumlama sürecinin değer bağlamında nasıl farklılaştığını ortaya koyan tablolar çizmektedir.

Bunlardan en önemlilerinden biri Spranger'in (1928) ortaya koyduğu değer yönelimleri yaklaşımıdır. Spranger, kişilerin baskın değerlerinin onların kişiliklerini oluşturduğunu ifade eder ve bu kişilikleri altı gruba ayırır. İlgili başlıklar Tablo.1'de sunulmuştur. Bu sınıflandırmalar değer kavramını eğilim temelli ele almasının yanında kişinin geliştirilebilir özelliklerini de ortaya koymaktadır.

Tablo.1
Spranger Kişilik Tipleri

Kişilik Tipi	Açıklaması
Bilimsel Tip (Theoretical)	Temel ilgisi, gerçeğin keşfidir. Deneysel, akılcı.
Ekonomik tip (Economic)	Neyin yararlı olduğu ile ilgilidirler. Kazanç elde etme tutkusu baskındır.
Estetik Tip (Aesthetic)	Şekil, düzen, biçim ve uyumdur ön plandadır.
Sosyal Tip (Social)	En önemli değerler; sevgi, yardımlaşma, empati.
Politik Tip (Political)	Öncelikleri güç, iktidar ve yetkinliktir.
Dindar/Geleneksel Tip (Religious)	En önemli değer birlik/bütünlüktür.

belirtmektedir. Rokeach (1973), değerlerin düzenleyici ve ayarlayıcı işlevi, benlik koruyucu işlevi ve kendini gerçekleştirme işlevi olduğunu ifade etmektedir. Fichter (2006) ise değerlerin işlevlerini sosyolojik bir bağlamda ele alarak; topluma anlam vermesi, kişisel inisiyatiften ziyade toplumun uzlaştığı ortaklıklar olması ve kişilerin bu değerleri yaşatmak

Değer kavramına ilişkin farklı bir yaklaşım sunan Rokeach (1973), değeri varoluş amacıyla ilgili inançlar bütünü olarak ele almaktadır. Amaç (terminal) ve araç (instrumental) değerler olarak iki kategori oluşturmuş ve iki değer sistemi arasında işlevsel bir ilişki olduğunu kabul etmiştir. Amaç değerler daha çok ulaşılmak istenen durum, hedef olarak tanım-

lanırken; araç değerler bu hedefe ulaştıracak eylemler, uygulamalardır. Bahsedilen değerler sistemi Tablo.2'de özetlenmiştir (Karababa, 2019; Ulusoy ve Dilmaç, 2020).

ranışlara rehberlik etme ve ortaya çıkarma sürecidir. Bu üç boyut, aynı zamanda öğrenme planlamasında ele alınan boyutlar ile aynıdır ve değerlerin kazandırılması ya da değerler

Tablo.2 Rokeach Amaç ve Araç Değerleri	
Amaç Değerler	Araç Değerler
1. Kurtuluş/ Selamet (Dini) (Salvation)	1. Bağımsız (Independent)
2. Aile Güvenliği (Family Security)	2. Bağışlayıcı (Forgiving)
3. Barış İçinde Bir Dünya (World Of Peace)	3. Cesaretli (Courageous)
4. Başarı Hissi (Sense Of Accomplishment)	4. Dürüst (Honest)
5. Bilgelik (Wisdom)	5. Entelektüel (Intellectual)
6. Eşitlik (Equality)	6. Açık Görüşlü (Broadminded)
7. Gerçek Dostluk (True Friendship)	7. Hayal Gücü Kuvvetli (Imaginative)
8. Güzellikler Dünyası (World of Beauty)	8. Hırslı (Ambitious)
9. Heyecan Verici Bir Hayat (Exciting Life)	9. İtaatkâr (Obedient)
10. İç Huzur (Inner Harmony)	10. Öz Kontrol Sahibi (Self Controlled)
11. Kendine Saygı (Self Respect) Öz Saygı	11. Kibar (Polite)
12. Mutluluk (Happiness)	12. Mantıklı (Logical)
13. Gerçek (Olgun) Sevgi (Mature Love)	13. Yetenekli (Capable)
14. Özgürlük (Freedom)	14. Neşeli (Cheerful)
15. Rahat Bir Hayat (A Comfortable Life)	15. Sevecen (Loving)
16. Sosyal Kabul (Social Recognition)	16. Sorumluluk Sahibi (Responsible)
17. Ulusal Güvenlik (NationalSecurity)	17. Temiz (Clean)
18. Zevk (Pleasure)	18. Yardımsever (Helpfull)

Belirlediği amaç ve araç değerlerin dışında Rokeach'ın değerleri üç boyutta ele aldığı görülmektedir. Bilişsel boyut, bireyin tercihlerini ve davranışlarını değerleri çerçevesinde sergileyerek amacına ulaşma çabasını açıklar. Duyuşsal boyut, hisler ve duyular ile ilişkiyi açıklar. Davranışsal boyut ise değerlerin dav-

aracılığıyla kazandırılacak öğrenmelerin yürütülmesine ilişkin de bir çerçeve sunmaktadır (Karababa, 2019).

Kahle'ye (1938) göre ise değerler deneyimler ve başkalarıyla gerçekleştirilen etkileşimlere bağlıdır ve başlıca değerler şu şekildedir:

- Aitlik Hissi (sense of belonging)
- Heyecan (excitement)
- Başkalarıyla Sıcak İlişki Kurma (warm relationship with other)
- Kendini Gerçekleştirme (self-fulfillment)
- Saygı Duyulmak (being well respected)
- Eğlenme ve Hayattan Zevk Alma (fun and enjoyment of life)
- Güvenlik (security)
- Öz Saygı (self-respect)
- Başarı Duygusu (a sense of accomplishment) (Kahle ve diğer., 1986).

Uluslararası literatürde kabul görmüş ve ampirik çalışmalara kapı aralamış ilgili yaklaşımların dışında İslam ve Türk dünyasında değer kavramına ilişkin görüşlerin ortaya atıldığı ve bu görüşlerin de uluslararası camiada ses getirdiği bilinmektedir.

Bu düşünürlerden biri olan Mevlâna Celaleddin Rumi'nin eserleri günümüzde hikâyeleştirme ve örnekle eğitim metodunun uygulayıcısı olarak anılmaktadır. Sabır, bilgi, akıl, kanaat, tevazu, cesaret gibi bireysel değerler; vefa, merhamet, yardımlaşma gibi toplumsal değerler; eşitlik, barış, özgürlük gibi evrensel değerler ve Allah sevgisi, şükür, nefisine hâkim olma gibi dini değerler Mesnevi başta olmak üzere Mevlana'nın eserlerinde vurguladığı, öğrenilmesi gereken değerler arasındadır. Bu açıdan bakıldığında Mevlana'nın evrensel bir değer anlayışına sahip olduğu özellikle belirtmelidir (Sapsağlam, 2020).

Başka bir düşünür olarak Yunus Emre divanında doğruluk, cömertlik, adil olma, sabırlı olma, çalışkanlık gibi değerleri özellikle vurgulayarak insanın maddi ve manevi tarafına atıfta bulunmakta ve değerlerin farklı bo-

lutlarına dolaylı olarak değinmektedir (Arıcı, 2019; akt. Özcan, 2021).

Günümüze daha yakın bir zamanda yaşamış düşünür ve ahlak felsefecisi Nurettin Topçu, değer edinimini ahlak kavramı üzerinden ele almaktadır. Çocukların ahlak eğitimlerinin ilkokul yıllarından itibaren öncelenmesinin önemine değinmektedir. Ona göre çocuklara öncelikle kazandırılması gereken değerler hürmet, merhamet, yardımseverlik, fedakârlık, vatanseverlik, cesaret ve imanlı olmadır (Topçu, 2016).

Farklı yaklaşımlar ve kuramsal çalışmalar, çeşitli değer tanımları ortaya koymaktadır. Her ne kadar bazı kuramcılar evrensellik atfetse de bireye, topluma ve kültüre dayalı değişimlerin görülmesi olasıdır. Mevcut yaklaşımlar, değerlerin tanımlanmasının yanında değer edinimi ve eğitimi için de farklı yöntemlere kapı aralamaktadır.

Değer eğitimi, başta temel insani değerler olmak üzere kendisiyle barışık, sorumluluk, sevgi ve karakter eğitimi sürecini de destekleyen; sosyal, kültürel ve estetik değerleri de kapsayan bir içeriğe sahiptir (Veugelers ve Vedder, 2003). Değerler eğitimi ile temel tutumların ve ahlaki prensiplerin nesiller arasında aktarımının sağlanması söz konusudur (Balcı ve Yanpar Yelken, 2013; Sapsağlam, 2020). Değerler eğitimi 1960'lı yıllarda formal olarak yaygınlaştırılmaya başlanmış ve "ahlak gelişimi" başlığı ile sunulmuştur. 1990'lı yıllarda ise "karakter eğitimi" adıyla çalışmalar genişletilmiştir. Bu süreçte dünyanın çeşitli yerlerindeki eğitim programlarında yer almaya başlamıştır (Ulusoy ve Dilmaç, 2020).

Değer eğitimi başlığının yaygınlaştırılmasının en önemli amacı, her geçen gün daha da ar-

tan sosyal problemler, şiddet, akran zorbalığı gibi kişilerarası ve toplumsal olumsuzlukların artması olarak yorumlanmaktadır. Toplum genelinde ahlaki çöküşün artmasının yanında, okul ortamı özelinde bakıldığında öğretmenler, öğrencilerin son yıllarda sınıf arkadaşlarına ve öğretmenlerine karşı iyi davranışlarının ve saygılarının azaldığını belirtmektedir. Bunların yanında medyanın olumsuz etkilerine maruz kalınması ve popüler kültürün etkisi altına girilmesi değer yozlaşmasına neden olmaktadır (Sapsağlam, 2020).

Başka bir açıdan değerlendirildiğinde ise değer eğitiminin akademik başarıyı olumlu yönde etkilediği, eğitimin en önemli amaçlarından biri olan diğerleriyle uyum becerisini geliştirerek bilgi, tutum ve becerileri de desteklediğini ortaya çıkaran pek çok araştırma mevcuttur (Singh, 2011). Bu nedenle geliştirilen eğitim programlarıyla aile ve okul ortamında verilecek olan değerler eğitimi, çocukları bilişsel ve sosyal alanda destekleyecek, bu eğitimin oluşturduğu anlayış topluma yansıtılmış olacaktır.

Sosyal Duygusal Öğrenme Temelli Değerler Eğitimi

Erken çocukluk eğitiminde SDÖ ve değerler eğitiminin ayrı ayrı başlıklarda birçok araştırmada ele alındığı görülmektedir. Kuramsal temellendirmeler ve ortak kavramların çokluğu, SDÖ ve değerler eğitimi başlıklarını bir arada ele almanın daha nitelikli bir eğitim süreci ve ortamı oluşturacağını öngörmemizi sağlamaktadır. Bu nedenle bir yaklaşım olarak SDÖ'nün belirlediği çerçevede bir değer eğitimi programının geliştirilmesi, çocukların temel değerleri sosyal ve duygusal bağlamda içselleştirmesini sağlayacaktır.

İlgili literatürde sosyal beceri kavramı ve değerler eğitimi birlikte ele alan ilişki çalışmaları ve müdahale çalışmalarına yer verildiği görülmektedir (Gökçek, 2007; Kropp, 2006; Neslitürk ve Deniz, 2014; Perry ve Wilkenfeld 2006; Sapsağlam, 2020; Şahin,2006). Ancak SDÖ sosyal becerilerle ilişkilendirilen olumlu sosyal etkileşimlerin dışında içsel süreçlere odaklanan bir yaklaşımı da barındırmaktadır. Örnek olarak; bir çocuğun yaşadığı kaygılar nedeniyle akranı ile etkileşim kuramaması gerekli sosyal becerilerden yoksun olduğu anlamına gelir. Sosyal duygusal öğrenme sürecinde hem gerekli sosyal beceriler hem de bu durumun arka planında yatan duygusal durumlar birlikte ele alınarak bütüncül destek sağlanır (Özdemir Beceren, 2012). Bu nedenle SDÖ'de, çok yönlü ele alınabilecek, sadece çocuk odaklı değil, aile, öğretmen ve yetişkin odaklı sürdürülebilir çalışmalar da kapı aralamaktadır.

Değer eğitimi ve CASEL'in, SDÖ için çizdiği çerçeveyi birlikte ele alacak olursak, öncelikle temel becerilerin, değerlerin edinilmesi ve yaşantıya aktarılıp sürdürülebilir hale getirilmesi için içsel bir süreç sunduğunu söyleyebiliriz. Öz farkındalık başlığı altında; kendi duygularını, düşüncelerini ve değerlerini tanıyarak, aynı şekilde karşıdaki kişinin de benzer yargılar taşıyabileceğinin anlama süreci temel alınır. Burada duygularını tanımaya başlayan çocuk, kendi hislerinin onu olumlu ya da olumsuz hangi yöne götürebileceğini kestirmeye başlar. Diğerlerinin de benzer süreçlerden geçtiğini fark eder ve kendisi için bir amaç edinmeye, hedefler koymaya başlar. Bu süreçte çocuğa öz farkındalık ile birlikte sevgi, merhamet gibi değerlerin kazandırılması daha etkili ve sürdürülebilir bir eğitim çıktısı almayı sağlayacaktır. Öz yönetim becerileri

düşünüldüğünde, çocuk öz farkındalığı kazanmaya başladığında bunun davranışsal çıktılarında tercih hakkı olacağını anlamaya başlayacaktır. Öfkesini kontrol etme, belirli bir iş için motivasyon ve disiplin sergileme, harekete geçme gibi eylemler çocukta saygı ve nezaket gibi değerlerin edindirilmesinde etkin rol oynayacaktır. Sosyal farkındalık CASEL’de yer alan daha çok diğer bireylerle etkileşimi temel alan bir beceridir. Bu süreçte çocuk farklı bakış açılarını anlamaya, empati geliştirerek davranış sergilemeye başlar. Bu beceriler çerçevesinde yardımlaşma, şefkat, hürmet gibi değerlerin eğitimi ve edinimi destelenecektir. İlişki kurma becerileri, dinleme, iş birliği, liderlik gibi aynı zamanda değer olarak da kabul edilen, diğerleri ile nitelikli etkileşim kurmaya odaklanan becerileri işaret eder. Vefa, adalet, bağışlayıcı olma gibi değerler ilişki kurma başlığı altında yürütülen öğrenme süreci çerçevesinde özellikle ele alınabilir. Sorumlu karar verme ise öncelikle bilişsel ve sosyal bir motivasyon sonucu ortaya çıkmaktadır. Bireyin kendisi ve diğerleri için bir soruna katılım gösterebilmesi sorumluluk, cesaret, yetkinlik, çalışkanlık gibi değerler ile bütünleştirilebilir. Burada esas olan bir alan ve değer eşleştirmesinden ziyade, bütüncül bir SDÖ sürecinde değerlerin yer bulabileceğinin kavranmasıdır.

Bunun yanında CASEL’in modelinde temel beş becerinin yanında dairenin etrafında yer alan öğeler de birer paydaş olarak kabul edilmektedir. Sınıf, okul, aile ve toplumun geneli bu öğrenme sürecine dâhil olmaktadır ve benzer şekilde değer eğitimi sürecinde de bu öğelerin önemi ilgili çalışmalarda kanıtlanmıştır (CASEL, 2023b). Bu nedenle SDÖ yaklaşımıyla geliştirilecek değer eğitimi sürecinde ilgili paydaşlara da yer verilmesi önem taşımaktadır.

Uygulama Önerileri

SDÖ’ye dayalı değer eğitimi sürecinde ailelerin ve öğretmenlerin öncelikli olarak duyguları tanımaya yönelik çalışmalar yapması önerilmektedir. Öz farkındalık becerilerinin ilk aşaması olan duyguları tanımlama ve onlarla bağlantılı düşümsel süreçleri yürütmek, değer ediniminde de etkili olacaktır. Ailelerin ve öğretmenlerin duygularla ilgili paylaşımlarda bulunmaları, çocukların duygulara ilişkin konuşmalarına fırsat sağlamaları SDÖ’de içsel süreçleri destekleyici bir uygulama imkânı sağlayacaktır (CASEL, 2023; İşbitiren, 2021).

SDÖ sürecinde grup çalışmalarına yer vermek çocukların toplumsal değerlerin edinimini ve sosyal becerilerini destekleyecektir. Özellikle sınıf ve okul ortamında gerçekleştirilecek grup oyunları, iş birliğine dayalı grup görevleri, harekete ve sosyal içeriklere sahip etkinlikler, SDÖ’nün temel aldığı sosyal farkındalık ve ilişki kurma becerilerinin kazandırılmasında önemli rol oynamaktadır.

SDÖ temelli değerler eğitimi sürecinde drama, oyun, müzik, hikâyeleştirme, gösteri, soru-cevap, örnek olay, tartışma gibi farklı yöntemler okul ve ev ortamında kullanılacak başlıca yöntemlerdir. Bunun yanında erken dönemde çocuklara somut materyaller sunmak, eğitim sürecini görsellerle ve resimli çocuk kitaplarıyla desteklemek eğitimin etkililiğini artıracaktır (Güven, 2020).

SDÖ felsefesi ile uygulanan değer eğitimi sürecinde dikkat edilecek başka bir unsur ise programlarda değerlerin bütüncül şekilde ele alınmasıdır. Günlük hayata dair yaşantılarda tek bir durum ve olay çerçevesinde birden fazla değer işlevsellik kazanır. Örneğin, sevgi değerinin vurgulanacağı bir olay ya da durum

aynı zamanda saygı, aidiyet, arkadaşlık gibi değerleri de içinde barındırır. Programlama sürecinde değerlerin kavramsal açıklamalarını sunmanın yanında belirli olay örgüleri ve örneklemelerle değerlerin bütüncül şekilde ele alınması ve SDÖ temel becerileri ile ilişkilendirilmesi süreci daha nitelikli hale getirecektir.

Ev ve okul ortamında uygulanabilecek etkinlik önerileri aşağıda belirtilmiştir:

- Duyguları tanımaya ilişkin hazırlanacak duygu kartları ve yayımlanmış resimli çocuk kitapları kullanılabilir. Ele alınan duygular, değerler ile bütünleştirilerek farklı etkinlikler gerçekleştirilebilir.

Resimde yer alan etkinlikte her çocuğa ait bir mandal olduğu görülüyor. Çocuklar sabah sınıfa girdiklerinde o günkü duyguları-

nı hangi görsel ifade ediyorsa mandallarını oraya takıyorlar ve bu şekilde öğretmen için olumlu ya da olumsuz duygularını ifade edebilecekleri bir imkân oluşturma fırsatı doğuyor. Duygularını ve düşüncelerini ifade etmekte zorlanan çocuklar için önemli bir sınıf aracı oluşturuluyor.

- Çocuğun kendini tanıması, özelliklerinin farkında olması, yani CASEL modeline göre öz farkındalık geliştirmesi, kendini, görünüşünü nasıl ifade ettiği ile ilişkili olarak da gelişmektedir. Bu kapsamda erken çocukluk eğitiminde çocuğun kendisiyle ilgili resimlendirebildiği etkinliklere yer verilir. Bu aynı zamanda sosyal farkındalığın geliştirilmesinde bir basamaktır. Yandaki resimde etkinlik sürecinde çocukların öncelikle kendilerini resmettiği, ardından sınıf arkadaşları ile bunu paylaşarak dünya haritası üzerinden nereden geldiklerine ilişkin tablo oluşturulduğu görülmektedir. Çok kültürlü bir sınıf etkinlik örneği olan

bu içerikte, çocukların farklılıkları ve saygıyı keşfetmeleri beklenir. Daha küçük ölçekte Türkiye haritası üzerinden benzer bir etkinlik gerçekleştirilebilir. Oluşturulacak farklı zihin haritaları ile aile bireylerine, komşulara, yakın akrabalara yer verilen tablolar oluşturulabilir.

- Okul öncesi dönemde çocuklarla günlük yaşantıları üzerine konuşmak SDÖ becerilerinin geliştirilmesi için önemli ipuçlarıdır. Okul öncesi eğitim ortamlarında yapılan çember saatleri bu ipuçları için nitelikli zaman dilimi oluşturulmasını sağlar. Sınıfta yapılan uygulamaların yanında ailede farklı rutinelere dâhil edilebilecek ya da yeni bir rutin haline getirilebilecek çember zamanları gerçekleştirilebilir. Çocukların o gün neler yaşadığı, bu yaşantılar sürecinde hangi duyguları hissettiği, yaşantılara dışarıdan kimlerin dâhil olduğu, dâhil olan kişilerle nasıl ilişki kurulduğu konuşulabilir. Çocuklara öz değerlendirme ile birlikte öz yönetim becerisi kazandırmak ve bununla ilişkili olarak günlük tercihlerinde hangi değer ve yönelimleri tercih ettiklerine ilişkin konuşma fırsatı oluşturmak için çember saati rutinin ev ortamında uygulanması tavsiye edilmektedir.
- Sınıf ve ev ortamında ortak karar alma ve bu kararlara uyma konusunda motivasyon gösterme tavsiye edilen uygulamalar arasındadır. Sınıf ortamında çatışma durumunu en aza indirmek ve olumlu ilişkiler kurmak için öğretmenlerin çocuklardan beklentileri kadar, çocukların birbirlerinden beklentileri de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle ortak değerler ve sosyal kurallar koyularak SDÖ ortamı oluşturulabilir. Benzer şekilde aileler de bek-

lentileri karşılamak ve olumlu etkileşimler kurmak adına çocuklarıyla değer temelli sosyal beceri geliştirecek rutinler ve kural-lar oluşturabilir.

- Çocuklara verilecek iş birliğine dayalı görevler, SDÖ süreçlerinde sıklıkla kullanılmaktadır. Ortak bir ürün ortaya koyma, parkur çalışmaları, görev içerikli oyunlar ve bu temada okunacak kitaplar çocukların diğerleri ile olan ilişkilerini geliştirmelerini; yardımlaşma, sosyal kabul, dostluk gibi değerlerin kazanılmasını sağlayacaktır. Bu kapsamda TÜBİTAK Yayınlarının duygulara ve değerlere yer verilen içeriklerde geliştirilmiş okul öncesi eğitim kitaplığı, Mehmet Teber'in 'Bazen Olur Böyle' ve 'Azıcık Aklim Karıştı' isimli resimli çocuk kitabı serileri SDÖ becerilerinin geliştirilmesi kapsamında çocuklarla birlikte okunabilir.
- Çocuklarla yapılacak spor etkinlikleri bireysel, sosyal alanlarda gelişimin yanında değer edinimi için de faydalı olacaktır. Hareket etkinlikleri olarak da sınıflandırabileceğimiz spor içerikleri, çocukların motivasyonlarını geliştirici önemli bir unsurdur ve SÖ becerilerinden öz yönetim başlığı altında ele alınmaktadır. Bireysel etkinliklerde çocuk öz farkındalık kazanacağı gibi heyecan ve zevk duyacağı bir süreç yaşar. Grupla yapılan spor etkinliklerinde ise aidiyet, iş birliği gibi temel değerleri edinme fırsatı yakalar. Yine elde edeceği başarı duygusu, kuramlarda ele alınan değerlerden biridir.
- Ailelerin ve öğretmenlerin SDÖ süreçlerini nitelikli ve verimli hale getirmek için alan ziyaretleri yapması tavsiye edilebilir. Çocuklara kazandırılmak istenen kültürel ve sosyal ilişkilerle bütünleştirilebilecek değerlerin müze, cami, kütüphane gibi ortamlarda

yaşayarak öğrenme ile desteklenebileceği ve sosyal farkındalık becerilerinin geliştirileceği öngörülmektedir.

- Çocuklarla gerçekleştirilecek gönüllülük ve aktivizm içerikli etkinlikler SDÖ temelli değer edinimi için faydalı olacaktır. Örneğin, hayvanlar için yuva yapma, mama kapları bırakma, barınak ziyaretleri gibi uygulamalar ile yardımlaşma, merhamet, saygı gibi değerler; sosyal farkındalık ve sorumlu karar alma gibi SDÖ becerileri ilişkilendirilebilir. Bu tip uygulamaların yanında gerçekleştirilecek aktivizm çalışmaları, çocukların çevresinde gördükleri sorunlara ilişkin harekete geçmeleri için önemli bir adım olacaktır.

Sonuç ve Öneriler

SDÖ son yıllarda fazlaca ele alınmakta, özellikle erken çocukluk döneminde farklı bilgi, beceri ve yaşantıların eğitim sürecinde kazandırılmasında etkili bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavramsal ve kuramsal olarak ortak temellendirmelere sahip olması, SDÖ ve değer eğitimi birlikte uygulamayı kolaylaştırmaktadır. Mevcut çalışmada SDÖ yaklaşımının değerler eğitimi sürecinde nasıl kullanılacağına dair bir öneri sunulması amaçlanmıştır. İlgili literatür incelendiğinde SDÖ ve değerler eğitiminin ayrı alt başlıklarda ele alındığı, felsefesi ve uygulamaya ilişkin model önerileri ile bütüncül şekilde çalışılmadığı görülmektedir.

SDÖ ve değer eğitimi süreçlerinde en önemli paydaşlardan biri öğretmenlerdir. Öğretmenlerin planlanan içeriği etkili şekilde kullanabilmeleri bilgi ve yeterliliğe sahip olmaları ile doğru orantılıdır (Durlak ve diğer., 2015). Bu

nedenle öğretmenlerin sürekli olarak desteklenmesi ile SDÖ temelli değer eğitimi sürecinin nitelikli bir şekilde yürütülmesi sağlanacaktır (Schonert-Reichl, 2017). Erbil (2022), çocukların ve gençlerin sosyal duygusal gelişimlerinin desteklenmesinde sınıf temelli SDÖ programlarının uygulanmasının gerekliliğini ve bunu sosyal duygusal yetkinliğe sahip öğretmenlerin başarabileceğini vurgulamaktadır. Bu kapsamda öğretmenlere yönelik eğitim içeriklerinin geliştirilmesinin önemli olduğu görülmektedir.

SDÖ felsefesi ile geliştirilmiş değer eğitimi sürecinin bir diğer önemli paydaşı da aile ve ailenin düzenlediği ev ortamıdır. Araştırmalar geliştirilen programların ev ortamında aile ile desteklenmesinin, programları daha etkili kıldığını göstermektedir (CASEL, 2023b; Sapsağlam, 2020). Aile bu noktada çocuğun kişisel gücünü desteklemesi ve rehberlik etmesi ile öğrenmesini kolaylaştırıcı bir unsur olarak ele alınır (Alav Şapçı, 2022). Bu nedenle uygulanacak içeriklerde aile katılımına muhakkak yer verilmelidir.

SDÖ kapsamında bazı değerlerin kazandırılmasına ilişkin şefkat temelli iletişimi öncelleyen barış dili, farklılıklara saygıyı geliştirmek ve ön yargıyı azaltmak için çeşitli fiziksel özelliklere sahip bez bebeklerin kullanıldığı kimlikli bebekler yaklaşımının kullanılması gibi alt başlıkların literatürde yer aldığını görmekteyiz (Pınar, 2022; Aktan Acar ve Kuru Şevik, 2022). Bunun yanında ülkemizde Lions Quest Yaşam Becerileri Programı ile İkinci Adım Programı, SDÖ ile bütünleştirilerek uygulanmakta olan programlardır. Millî Eğitim Bakanlığı'nın eğitim programlarında yer alan SDÖ'ye ilişkin içerikler ise ülke geneline uygulanabilecek bir çalışma alanı oluşturmaktadır. Fakat yaygın-

laştırılması için özelleştirilmiş planlamaların yapılması gerekmektedir (Sapmaz, 2021). Sonuç olarak SDÖ ve değerler eğitimi içerik itibarıyla bütünleştirilebilecek ve erken dönemden yetişkin eğitimine kadar geniş bir alanda uygulanabilecek iki başlıktır. Değerler eğitiminin SDÖ bakış açısıyla zenginleştirilmesi ile çocukların içsel süreçleri daha iyi yönetebileceği ve sürdürülebilir değer ediniminin sağlanacağı öngörülmektedir. Mevcut çalışma kapsamında sunulan öneriler şu şekildedir:

- SDÖ ve değerler eğitiminin bir arada ele alınmasına ilişkin akademik araştırmaların genişletilmesi ve öğretmen, aile, çocuklar üzerindeki etkilerini incelemek adına müdahale çalışmalarının yürütülmesi gerekmektedir. İlgili literatür incelendiğinde SDÖ başlıklı çalışmaların sınırlı olduğunu görmekteyiz. Özellikle erken dönemde yapılacak çalışmaların, bu dönemde edinilen becerilerin yaşam boyu sürdürülebilirliğinin daha çok olması öngörülerek tasarlanması gerekmektedir. Mevcut çalışmada sunulan uygulama örneklerinin program haline getirilip çocuk, aile ve okul başlıkları ile detaylandırılması, geliştirilen programların etkinliğinin incelenmesi araştırma önerisi olarak sunulabilir.
- SDÖ temelli değer eğitiminin planlanması için disiplinler arası çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir. Mevcut çalışmada erken dönemde eğitim çerçevesinde tartışılan SDÖ ve değer başlıkları aslında eğitimin tüm kademelerinde etkili şekilde uygulanabilmektedir. Bunun yanında eğitim dışında psikoloji, ilahiyat başta olmak üzere ekonomi, mühendislik, sağlık gibi bilimlerle ilişkili eğitim süreçlerinde SDÖ ve değer eğitiminin bir arada ele alındığı içeriklere

ihtiyaç duyulması söz konusudur. SDÖ temel becerileri olan sosyal farkındalık, ilişki kurma ve sorumlu karar alma gibi beceriler iş hayatında önemli yere sahip yaşam becerilerinin arasında bulunmaktadır. Bu nedenle ortaöğretim ve yükseköğretim kademelerinde çok disiplinli yaklaşımla SDÖ ve değer eğitimi birlikte uygulanabilir.

- SDÖ temelli değer eğitimine ilişkin öğretmenler ve aileler ile çalışmalar gerçekleştirilmesi. İlgili literatürde henüz bütüncül bir çalışmaya rastlanmasa da ilgili kavramlar ayrı ayrı ele alındığında SDÖ ve değer ediniminde okulun ve ailenin en önemli paydaş olduğu görülmektedir. Bütüncül gelişimi desteklemek için ailelere, öğretmenlere ve okul ortamını SDÖ süreçlerine göre düzenleyebilmek adına yöneticilere değer edindirme sürecinde SDÖ'nün nasıl kullanılacağına dair nitelikli içerikler sunulması gerekmektedir.
- SDÖ temelli değerler eğitimine yönelik içerik oluşturmak amacıyla alan uzmanları, öğretmenler ve ailelerle çalıştaylar düzenlenmelidir. Erken dönem eğitim uzmanları ve program geliştirme uzmanlarının ortak çalışmalarının olumlu sonuçlar ortaya çıkarması muhtemeldir. Ancak alanda çalışan öğretmenler ve çocuğun birincil yakınları olan ebeveynlerin SDÖ'yü uygulama süreçlerine ve ortama nasıl aktaracağını öğrenmelerinin en önemli yolu sürece bizzat dâhil olmaları ve fikirleri tartışabilecekleri alanların oluşturulmasıdır (özellikle atölye ve çalıştay gibi etkileşimli süreçler).
- MEB içeriklerine SDÖ'ye dayalı eğitimin yerleştirilmesi adına politikaların geliştirilmesi önerilmektedir. Formal eğitimin ilk kademesi olan okul öncesi dönemde MEB

programı çocukların bütüncül gelişimini destekleyici şekilde oluşturulmuştur. Bu kapsamda tüm gelişim alanlarının yanında sosyal duygusal gelişime yönelik kazanımlar ve etkinlik içerikleri öğretmenler ve aileler ile paylaşılmaktadır. Mevcut programda yer alan becerilere ek olarak SDÖ ve değerlerin birlikte ele alındığı, yalnız uygulamalar ile değil okul ortamı ve iklimi ile de desteklenen düzenlemeler politika haline getirilmelidir.

- Lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde SDÖ temelli derslerin yaygınlaştırılması önerilmektedir. SDÖ sürecinin nitelikli bir şekilde oluşturulmasında öğretmen-çocuk ilişkisi önemli bir etkidir. Yükseköğretim düzeyinde verilen dersler kapsamında SDÖ becerilerini hem öğretmen adaylarında hem de çocuklarda geliştirmek için yeni müfredatın oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Mevcut programlarda değerler eğitimine ilişkin ders içerikleri oluşturulduğu görülmektedir. SDÖ becerileri ile desteklenecek değerler eğitimi ders içerikleri, öğretmen adaylarının yaşayarak öğrenme süreçlerine katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Aktan Acar, E. ve Kuru Şevik, H. (2022). Çocuklarımızın sosyal duygusal öğrenme becerilerine katkı sağlayabilecek sihirli arkadaşları "kimlikli bebekler". *Alternatif Eğitim Dergisi*, 7(15), 83-89.
- Alav Sapçı, G. (2022). Ailenin içinde ödül ve cezanın ötesinde. *Alternatif Eğitim Dergisi*, 7(15), 53-57.
- Bacanlı, Hasan. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi, 2015.
- Balcı, A. ve Yanpar Yelken, T. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 14(1), 195-213
- Bandura, A. (1971). *Social leaning theory*. General Learning Press.
- Bayındır, F.Y. (2021). SDÖ programlarında aile katılımı. *Çocuklukta Sosyal ve Duygusal Öğrenme* (1. baskı) içinde (s. 171-204). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Bornstein, M. H. (2015). Children's parents. *Handbook of child psychology and developmental science: Ecological settings and processes*, 4, 55-132.
- Brackett, M. A., Elbertson, N. A., & Rivers, S. E. (2015). Applying theory to the development of approaches to SEL. In J. A. Durlak, C. E. Domitrovich, R. P. Weissberg, & T. P. Gullotta (Eds.), *Handbook of social and emotional learning: Research and practice* (pp. 20-32). The Guilford Press.
- Bredenkamp, Sue. *Erken Çocukluk Eğitiminde Etkili Uygulamalar* (Hatice Zeynep İnan ve Taşkın İnan, Çev.). Ankara: Nobel, 2015.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design* (1st ed.). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cansoy, R. (2018). Uluslararası çerçevelere göre 21.yüzyıl becerileri ve eğitim sisteminde kazandırılması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7 (4), 3112-3134.
- CASEL (2023a). Retrieved from <https://casel.org/about-us/our-history/>
- CASEL (2023b). Retrieved from <https://casel.org/fundamentals-of-sel/what-is-the-casel-framework/>
- Demirutku, K. ve Sümer, N. (2010). Temel değerlerin ölçümü: Portre değerler anketinin Türkçe uyarlaması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 17-25.
- Dilbaz, N. (1997). *Sosyal fobi*. *Psikiyatri Dünyası*, 1, 18-24.
- Durlak, J.A., Domitrovich, C.E., Weissberg, R.P., ve Gullotta, T.P (Eds.). (2015). *Handbook of social and emotional learning: Research and practice*. NY:The Guilford Press.
- Erbil, F. (2022). Öğretmenin sosyal duygusal öğrenmesi. *Alternatif Eğitim Dergisi*, 7(15), 37-45.
- Erdem, A.R. (2003). Üniversite kültüründe önemli bir unsur: değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (4), 55-72.
- Goleman, D. (2007). *Duygusal zeka: Neden IQ'dan daha önemlidir?* (31. baskı). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Gökçek, B.S. (2007). 5-6 yaş çocukları için hazırlanan karakter eğitimi programının etkisinin incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Göl-Güven, M. (2021). Sosyal ve duygusal öğrenmeye giriş. *Çocuklukta sosyal ve duygusal öğrenme* (1. baskı) içinde (s. 27-72). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Güngör, E. (1998). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar* (2. Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güven, Gülçin. "Okul Öncesi Eğitim Programında Kullanılan Yöntem ve Teknikler." *Okul Öncesi Eğitimde Özel Öğretim Yöntemleri* içinde, ed. Fatma Alisinanoğlu, 58-108. Ankara: Pegem Akademi 2020.
- Harari, Y. N. (2018). *21.yüzyıl için 21 ders*. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences: comparing values, behaviors, institutions and organizations across nati-*

- ons. Retrieved from https://books.google.com.tr/books?id=w6z18LJ_1VsC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- İşbitiren, L. (2021). Ebeveynlerin SDÖ bakış açıları, inançları ve bilgileri. *Çocuklukta sosyal ve duygusal öğrenme* (1. baskı) içinde (s. 141-170). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Kahle, L., Beatty, S., & Homer, P. (1986). Alternative measurement approaches to consumer values: the list of values (LOV) and values and life style (VALS). *Journal of Consumer Research*, 13(3), 405-409.
- Karababa, A. (2019). Kuramsal temelde değer. *Değerler ve değerler psikolojisi* (3. baskı) içinde (s. 1-17). Ankara: Pegem Akademi.
- Kropp, E.H. (2006). The effects of a cognitive moral development program on inmates in correctional educational environment. Virginia Universty, USA.
- Küçükturan, A. G. ve Keleş, S. (2019). Sosyal duygusal gelişim. *Erken çocukluk döneminde gelişim I* içinde (s. 319-359). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Neslitürk, S. ve Deniz, M.E. (2014). Anne değerler eğitimi programının 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri düzeylerine etkisi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 4 (4), 103-116.
- OECD. (2018). The future of education and skills: Education 2030. Retrieved from [https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20\(05.04.2018\).pdf](https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20(05.04.2018).pdf).
- Ömeroğlu, E., Büyüköztürk, Ş., Aydoğan, Y., Çakan, M., Özyürek, A., Gültekin Akduman, G., ... & Oğuz, T. (2014). Okul Öncesi Çocuklar İçin Sosyal Beceri Destek Eğitimi Öğretmen Rehber Kitabı (OSBEP). *Ankara, İstatistik Dünyası*.
- Özcan, S. (2021). "İdeal Türk"ün 21. asra arzı. *Türk Eğitim Dergisi*, 6(1), 294-302.
- Özdemir Beceren, B. (2012). Güçlü başlangıçlar sosyal duygusal öğrenme programının 5 yaş çocukların sosyal ve duygusal gelişimleri üzerine etkisi (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Özkar, E. (2021). Öğretmenlerin SDÖ bilgileri, inançları ve uygulamaları. *Çocuklukta sosyal ve duygusal öğrenme* (1. baskı) içinde (s. 205-234). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Perry, A.D & Wilkenfeld, B.S. (2006). Using an agenda setting model to help students develop & exercise participatory skills and values. *Journal of Political Science Education*, 2, 302-312.
- Pınar, M. (2022). Barış dilinde sosyal duygusal öğrenme. *Alternatif Eğitim Dergisi*, 7(15), 58-67.
- Sapmaz, H. (2021) Oyun ve SDÖ. *Çocuklukta sosyal ve duygusal öğrenme* (1. baskı) içinde (s. 461-488). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Sapsağlam, Ö. (2020). Erken çocuklukta karakter ve değer eğitimi (2. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Schonert-Reichl, K. A. (2017). Social and emotional learning and teachers. *The future of children*, 137-155.
- Schwartz, S. H. (1999). A theory of cultural values and some implications for work. *Applied Psychology: An International Reviews*, 48 (1), 23-47.
- Senemoğlu, Nuray. *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2018.
- Singh, A. (2011). Evaluating the impacts of value education: Some case studies. *International Journal of Educational Planning & Administration*, 1(1), 1-8.
- Şahin, R. (2006). Ebeveyn eğitiminin üçüncü sınıf öğrencilerinin sosyal beceri düzeylerine etkisi (Yayımlanmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Topçu, N. (2016). *Türkiye'nin maarif davası*. İstanbul: Dergah.
- Tuncer, M. ve Aslan, D. (2020). Sosyal beceri ile ilgili kavramlar. *Erken çocuklukta sosyal beceri eğitimi* (1. baskı) içinde (s. 23-62). Ankara: Pegem Akademi.
- Ulusoy K. ve Dilmaç B. (2020). *Değerler eğitimi* (6. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Veugelers, W. & Vedder, P. (2003) Values in teaching, *Teachers and Teaching*, 9 (4), 377-389. DOI: 10.1080/1354060032000097262

Sosyal Duygusal Öğrenme (SDÖ) son yıllarda fazlaca ele alınmakta, özellikle erken çocukluk döneminde farklı bilgi, beceri ve yaşantıların eğitim sürecinde kazandırılmasında etkili bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. SDÖ süreçlerinin diğer bireyler ve bu ilişkilerle birlikte ele alınması, sosyal aktör olarak tanımlanan değerlere bu süreçte yer verilmesini gerekli kılmaktadır. Kavramsal ve kuramsal olarak ortak temellendirmelere sahip olması, SDÖ ve değer eğitimi birlikte uygulamayı kolaylaştırmaktadır. Erken çocukluk döneminde Sosyal Duygusal Öğrenme (SDÖ) temelli değerler eğitiminin masaya yatırıldığı bu raporda, SDÖ yaklaşımının değerler eğitimi sürecinde nasıl kullanılacağına dair bir öneri sunulması amaçlanmıştır.